

rashladnih uređaja, leži dijelom i u promjenama kulinarske mode i prehrambene kulture. Freedman navodi mnoge recepte i kulinarske traktate, ali i rasprave o štetnosti pretjerana konzumiranja začina kako bi ilustrirao tu promjenu. Dijelom je do promjene došlo i zbog europske općinjenosti novim prekomorskim proizvodima – čajem i kavom. Freedman je upozorio da je, primjerice, u Engleskoj kraljice Elizabete (1558. – 1603.) prosječna godišnja potrošnja šećera po osobi bila pola, početkom 18. stoljeća oko četiri, a danas preko četrdeset kilograma. Rastuća je potražnja za šećerom uvelike bila rezultatom sve raširenije konzumacije čaja i kave. No, dok je moda toplih čajnih i kavenih napitaka potisnula s europskih stolova još od antike prisutne začine, u azijskim kulturama njihovo ispijanje nije omelo niti ometa tradicionalnu potrošnju začina. Navedenim se razlozima postupnog gubljenja zanimanja za začine među pripadnicima elite europskog društva moraju pridodati osvajački mentalitet i osjećaj superiornosti te elite nad Istokom. Istok je, naime, tijekom 17. i 18. st. dobro istražen, djelomice koloniziran, a u 19. st. i politički kontroliran i podijeljen među europskim velesilama i kao takav je prestao biti tajanstvenim mjestom koje je u europskim predajama vezivano uz prvotno ljudsko rajsko prebivalište.

Na samomu je kraju knjiga opremljena bilješkama (*Notes*, 227-244), vrlo detaljnim i korisnim popisom korištenih izvora i sekundarne literature (*Bibliography*, 245-258) te zajedničkim stvarnim kazalom i kazalom osobnih i zemljopisnih imena (*Index*, 259-275). Freedman je za potrebe svojih istraživanja i pisanje knjige konzultirao više od 140 kuharica, mnoge znanstvene rasprave na raznim jezicima i iz rimskog i iz srednjovjekovnog razdoblja. Nekoliko je uputa za pripremu jela ili mješavinu začina, potom recepata lijekova i miomirisna te pravila o trgovanju začinicima i miomirisima, ali i opisa proizvodnje začina u dalekoistočnim zemljama i onih koji su uz pomoć začina kontaktirali sa zlodusima objavio u knjizi unutar zasebnih okvira (usp. str. 15, 21, 23, 31, 65, 83, 121, 134, 154, 171, 176, 191).

Monografija je Paula Freedmana uistinu dobro napisana, poučna, ali i zabavna široj čitačkoj publici te istovremeno zanimljiva i znanstvenicima, osobito onima koji se bave gospodarskom i društvenom poviješću. Ta monografija nije razotkrila i dočarala samo zaboravljene okuse i mirise u kojima su uživali naši preci iz antičkih i srednjovjekovnih vremena, ona je postala posve novim i vjerodostojnim poglavljem sinteze znanja o svjetskoj povijesti. U njoj je, prije svega, upozoreno na žudnju – žudnju za začinicima koja je Europljane u potrazi za njima odvela na rubove svijeta. Odnos prema začinicima tijekom europske je prošlosti ponudio zaista globalne perspektive jer, kao što autor u uvodu ističe: “Strast za začinicima podrazumijeva početak europskoga kolonijalnog poduhvata, silu koja je promijenila demografiju, politiku, kulturu, gospodarstvo i ekologiju cijelog svijeta.” (usp. str. 3).

Ivan Jurković

Petar Runje, *Duhovni život na zadarskim otocima u kasnome srednjem vijeku*, Gradska knjižnica Zadar, Zadar 2008., 342 str.

Na temelju prikupljenih podataka iz brojnih bilježničkih, dosad neobjavljenih dokumenata iz Državnoga arhiva u Zadru u knjizi pod naslovom *Duhovni život na zadarskim otocima u kasnome srednjem vijeku* fra Petar Runje nastojao je dati cjelovit prikaz religioznoga i duhovnoga života stanovništva zadarskih otoka u navedenome razdoblju. Riječ je o knjizi u kojoj autor nije zaokupljen događajima ni političkim prilikama, već ga prvenstveno zanimaju crkvene prilike i duhovni život običnih, tzv. malih ljudi na tome području. Knjiga je koncipirana u tri

cjeline, a u njezin sadržaj uključeni su i uvod, zaključak, popis izvora i literature, kazala osobnih imena i zemljopisnih pojmova, dvije recenzije o knjizi i kratak životopis pisca.

U uvodu (5-7) autor sagledava stanje istraženosti zadarskih otoka u srednjemu vijeku i zaključuje da se do sada ponajviše pisalo o materijalnim oblicima kulture. Isto je tako relativno dobro istraženo i lingvističko i književno područje, međutim prilično je bilo zanemareno duhovno i religiozno područje ljudskoga života, osobito u kasnome srednjem vijeku. Autor ističe da ga je na pisanje knjige o religioznome životu toga područja potaklo postojanje opsežnoga arhivskog gradiva u zadarskome Državnom arhivu, gdje se u spisima zadarskih bilježnika mogu pronaći brojni podatci o načinu života, pokretnim i nepokretnim dobrima, školovanju svećeničkog podmlatka, gradnji i posveti crkava i njihovu ruševnom stanju, bratovštinama, župama, pastoralnoj brizi svećenika glagoljaša za vjernike itd.

Prvi dio knjige pod naslovom "Način života na zadarskim otocima" (9-123) obuhvaća više aspekata kroz koje Runje sagledava religiozni i crkveni život na otocima koji su pripadali Zadarskoj nadbiskupiji u srednjemu vijeku: od Premude, Silbe i Oliba na sjeveru do Vrgade i Kornata na jugu. Autor je u prostornu komponentu uključio i južni dio otoka Paga, ali ne i sam grad Pag. Što se tiče vremenske odrednice, ona obuhvaća 14., 15. i početak 16. stoljeća. Autor se bavi i demografijom zadarskih otoka te govori o njihovoj napućenosti u kasnosrednjovjekovnom razdoblju. Nadalje, opisuje značaj i djelovanje otočne sredine na svakodnevni život stanovnika te govori o naseljavanju redovništva, napose eremita, na otoke i njihovu utjecaju na duhovnu formaciju vjernika. U podjednakoj mjeri autor se bavi pitanjem izolacije otočana, ali i njihove usmjerenosti na kopno i grad Zadar. Napose naglašava koliko su određena duhovna strujanja, koja su nastajala na otocima, zahvatila kopnene dijelove nadbiskupije, ali i obratno, kako su se europska civilizacijska dostignuća preko Zadra prenosila na otoke. U zasebnim poglavljima razmatra se ekonomska, kulturna i civilizacijska razina povijesti otokâ. Nadalje, autor se bavi crkvenim prilikama koje su u kasnome srednjem vijeku zahvatile i zadarsko otočno područje. Posebice se govori o izgradnji i posveti crkava na otocima i narudžbama umjetnina za pojedine crkve, uzdržavanju sakralnih objekata, o crkvenim i samostanskim posjedima, patronatu nad crkvama, zvonima i zvoncima, crkvenome ruhu i grobljima te o crkvenim običajima, svetkovinama i načinu života u obiteljskim zajednicama. Središnji dio prvoga dijela knjige čini analiza pojedinih aspekata religioznoga života otočkoga stanovništva, na temelju oporuka i drugih bilježničkih, pravnih i narativnih vrela, kao što je molitveni život, svetkovine, liturgija, hodočašća, pobožnost, bratovštine, redovnički i pustinjački stil života, sakramentalna praksa, propovijedanje i pogled srednjovjekovnoga čovjeka na smrt. Autor je posebnu pažnju usmjerio na prikaz utjecaja propovjednika, dijecezanskih svećenika i redovništva na duhovni i vjerski život puka. Nekoliko manjih poglavlja posvećeno je svećenicima glagoljašima, njihovoj obrazovnoj i duhovnoj formaciji, ali i pastoralnoj ulozi koju su vršili u određenim otočnim župama na puku razumljivom, narodnom, jeziku.

U drugome dijelu knjige pod naslovom *Župe i kapelanije na zadarskim otocima* (125-279) fra Petar Runje bavi se problematikom organizacije župa, nastoji ubicirati crkve i kapele, u kojima su se obavljali sakramenti i druge službe vezane uz župe na pojedinim otocima. Kako bi dobio što zaokruženu sliku o crkvenim i vjerskim prilikama, autor se ukratko osvrće i na povijest i ulogu srednjovjekovnih samostana benediktinaca, dominikanaca, franjevacâ opservanata i franjevacâ trećoredaca, napose onih na Ugljanu, Pašmanu i Galevcu (Školjiću), te redovničke zajednice eremita koja je nastanjivala otoke Olib, Molat, Silbu i Vrgadu. Posebnu pažnju autor

pridaje opisu benediktinskoga samostana sv. Mihovila i samostana franjevacu opservanata sv. Jeronima na Ugljanu, zatim samostana franjevacu trećoredaca sv. Pavla na otočiću Galevcu (Školjčiću) i benediktinske opatije na brdu Čokovcu u Tkonu na Pašmanu. Isto tako, na temelju srednjovjekovnih izvora, posebice zadarskih bilježničkih spisa, Runje navodi imena pojedinih župnika i svećenika glagoljaša "de littera sclava," koji su živjeli i djelovali po otočnim župama, analizirajući njihovu bogatu kulturnu i dušobrižničku djelatnost. Tako opisuje djelovanje onih u hrvatskoj historiografiji poznatijih glagoljaša, kao što je primjerice bio fra Šimun Klimantović – franjevac trećoredac podrijetlom iz Lukorana na otoku Ugljanu, skriptor iz druge polovice 15. stoljeća, koji je napisao četiri glagoljska kodeksa – ali navodi i čitav niz onih manje poznatih župnika i redovnika glagoljaša, koji su svojim djelovanjem i brigom za povjeren im puk itekako utjecali na podizanje kulturne i duhovne razine u seoskim otočkim sredinama u kojima su vršili svoju pastoralnu službu među tamošnjim stanovništvom. Takav je bio, primjerice, Martin Radivojević, glagoljski prepisivač koji je koncem 15. stoljeća živio i djelovao na otoku Ižu.

U trećemu dijelu knjige (281-298) donesen je detaljan popis svih sakralnih lokaliteta (onih još danas postojećih, ali i ruševina crkava i kapela, samostana i opatija) na zadarskim otocima te vrijeme njihova nastanka, što može biti od velike koristi svakome istraživaču koji se bavi crkvenom poviješću zadarskih otoka.

Možda je najveći doprinos ove knjige u tome što je njezin autor na svjetlo dana iznio imena pojedinih, u nekim slučajevima do sada i anonimnih svećenika glagoljaša, rektora, župnika, kapelana, redovnika, trećoredaca i vjernika laika koji su svojim kršćanskim načinom života te kulturnom, prosvjetiteljskom i duhovnom djelatnošću u korist i na opće dobro zajednice u kojoj su živjeli uvelike zadužili povijest ovih prostora. Ipak, to nije i njezin jedini doprinos. Knjiga fra Petra Runje *Duhovni život na zadarskim otocima u kasnome srednjem vijeku* prvo je monografsko djelo o religioznom i duhovnom životu na ovim prostorima i može se reći da je autor, svojim temeljitim arhivskim istraživanjima, objelodanjenima unutar korica ove knjige, otvorio novo istraživačko poglavlje na području vjerske i crkvene povijesti, ali i povijesti glagoljaštva na prostoru Zadarske nadbiskupije. Stoga je navedena knjiga vrijedan doprinos poznavanju duhovnoga, kulturnoga i materijalnoga života na zadarskim otocima u srednjemu vijeku, ali ujedno i poticaj za daljnja istraživanja koja bi trebala rezultirati pisanjem sinteze o povijesti Zadarske nadbiskupije i glagoljaštva na hrvatskim povijesnim prostorima.

Zrinka Novak

Pavao Maček, *Rod Orehovečkih od Svetog Petra Orehovca: Rodoslovna rasprava: S priloženim rodoslovnim stablom*, Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije "Tkalčić", Radovi, knj. 17, Zagreb 2008., 584 str. + 2 rodoslovne tablice

Pavao Maček ustrajno nastavlja s objavljivanjem rodoslovnih rasprava poznatijih hrvatskih plemićkih obitelji s prostora srednjovjekovne i novovjekovne Slavonije. Nakon objavljivanja genealoške studije o Patačićima od Zajezde (2004.) te dvije rasprave o Mikulićima od Brokunovca i Črnkovečkima od Črnkovca u formi jedne knjige (2007.), objavljena je, evo, i rodoslovna rasprava o Orehovečkima od Svetog Petra Orehovca. Zanimljivo je da su navedena Mačekova ostvarenja gotovo jedina znanstveno utemeljena historiografska postignuća zapostavljene grane povijesne struke – genealogije. Nemajući, dakle, oslonca u domaćoj re-